

lokalnih uradnih glasil pri preučevanju slovenske krajevne zgodovine za razdobje po letu 1945. Vsebina teh glasil obravnava namreč problematiko posameznih občin oz. področij veliko podrobnejše, preglednejše, bolj poglobljeno in kritično ter predstavlja nemalokrat spričo še neurejenosti in nedostopnosti posameznih arhivov, pomemben vir za preučevanje gospodarskega, družbenega in drugega razvoja na tem področju.

Publikacijo zaključujejo trije prispevki s tematiko zgodovinskega razvoja naše družbe po letu 1945. Tako je podal dr. Vasilij Melik pregled upravne razdelitve (Upravna razdelitev v Sloveniji po letu 1945), Jera Vodušek — Starič pregled organizacije ljudske oblasti (Organizacija ljudske oblasti v Sloveniji po letu 1945) in Antoša Leskovec pregled družbenih služb (Organizacija družbenih služb po osvoboditvi) v Sloveniji po letu 1945.

Objava kočevskih referatov je pomemben prispevek k uspešnemu reševanju problemov obdelovanja povojnega arhivskega gradiva pri nas, saj se v zadnjem času vedno bolj kaže nujnost proučevanja zgodovine socialističnega obdobja. Zato se arhivi in arhivski delavci — kot je poudarila v svojem prispevku posvečenem Dnevu arhivov Marija Oblak-Čarnijeva — zavedamo naloge, ki nam jo narekuje sodobni čas: odpreti moramo zakladnico preteklosti za potrebe sedanjosti, za potrebe sodobne družbe.

Marjeta Adamič

Petar Kačavenda, Skoj i omladina u narodnooslobodilačkoj vojsci i partizanskim odredima Jugoslavije 1941—1945. Beograd 1975, 432 str.

O dejavnosti, vlogi in mestu, ki ga je imela revolucionarna mladina oziroma Zveza komunistične mladine Jugoslavije (SKOJ) v narodnoosvobodilnem gibanju doslej še nismo imeli celovitejše obdelave, ki bi zajela ves jugoslovanski prostor. V literaturi je obdelano le nekaj pregledov za posamezne pokrajine ali za posamezna obdobja. Tu bi omenili B. Šoškicev Omladinski pokret u narodnoj revoluciji 1941—1945, Beograd 1959, Oris mladinskega gibanja na Slovenskem v obdobju 1941—1945 (avtorji Dare Jeršek, Milica Kacin-Wohinz, Alenka Nedog) Ljubljana 1963; M. Borković, Skoj i omladinski pokret u Srbiji 1941—1945, Beograd 1970; B. Kovačević, Omladina Jugoslavije u 1941 godini, Beograd 1973.

Leta 1975 je izdal Institut za savremenu istoriju in NIP EXPORTPRESS Beograd disertacijo dr. P. Kačavende z naslovom "SKOJ i omladina u narodnooslobodilačkoj vojsci i partizanskim odredima Jugoslavije 1941—1945". Avtorjevo delo temelji predvsem na arhivskem gradivu partizanskega, okupatorjevega, kvislinškega izvora in narodnoosvobodilnem tisku, uporabil je tudi številno objavljeno in neobjavljeno spominsko gradivo. P. Kačavenda je razpravo razdelil glede na periodizacijo in problematiko snovi na štiri poglavja s podpoglavji, delo zaključil s sklepno mislijo, pregledom virov in literature.

Uvodno poglavje obravnava SKOJ in mladinsko revolucionarno gibanje od leta 1937 do leta 1941. V procesu oblikovanja novega vodstva KP z Josipom Brozom — Titom na čelu in sprejetjem nove politične smeri partije se je reorganiziral tudi SKOJ. Prvi koraki so bili storjeni z ustanovitvijo in delovanjem centralne mladinske komisije pri CK KPJ, ki so jo sestavljali Ivo Lola Ribar, Leo Mates in Boris Kraigher. V nadaljnjem procesu reorganizacije se je iz centralne mladinske komisije ustanovil CK SKOJ, iz pokrajinskih mladinskih komisij pri pokrajinskih vodstvih KP, ki so nastajale v letih 1937—1939 v

posameznih pokrajinah, pa pokrajinski komite SKOJ. Poleg reorganizacije SKOJ je prikazana tudi nova smer idejnopolitičnega delovanja. Osnovne smernice za delovanje SKOJ v tem obdobju so bile nakazane v Titovem članku: SKOJ na novom putu, objavljenem v glasilu CK KPJ Proleteru, ki je izhajal v letih 1929—41. Tu je bila poudarjena nujnost povezovanja in utrjevanja vseh demokratičnih, naprednih in kulturnoprosvetnih organizacij, vzgoja mladine za boj proti fašizmu, za demokracijo, mir in ohranitev legalnih mladinskih organizacij. Proces prehajanja iz zaprte organizacije SKOJ v odprto množično delovanje se je kazal v povezovanju študentske, srednješolske, delavske in kmečke mladine in je bil viden zlasti v odnosu do zunanje in notranje politike jugoslovanske profašistične vlade in agresije fašističnih držav v Evropi. Ta mladinska gibanja so se povezovala z delovnim ljudstvom in bila soudeležena pri graditvi enotne delavske fronte. Avtor je prikazal tudi stanje organizacije SKOJ v obdobju po razpadu stare Jugoslavije in okupacijske razmere, ki so bolj ali manj vplivale na pripravo in začetek vstaje proti okupatorju.

Osrednjo problematiko razprave je avtor razdelil na štiri poglavja. Prvo se glasi SKOJ in mladina 1941 (45 — 128 str.). Tu je za kratko časovno razdobje (april 1941 — julij 1941) prikazal dejavnost SKOJ v pripravah na oboroženi boj (zbiranje orožja in druge vojaške opreme, poučevanje mladincev v ravanju z orožjem), dejavnost prvih borbenih grup ter analizo pogojev za vstajo v posameznih pokrajinah. V smislu proglaša z dne 22. junija 1941, ki je bil namenjen tudi jugoslovanski mladini, je prikazano delo SKOJ in partije v oboroženi vstaji. Tu zelo dobro prikaže moč in odnos organizacije SKOJ ter vodstva KP do oborožene vstaje in številčno udeležbo Skojevcev v posameznih partizanskih enotah v jugoslovanskih pokrajinah, kjer ugotavlja avtor, da je v tem obdobju bila mladina v večini in da je štela okoli 15000 članov SKOJ.

V drugem poglavju Udeležba članov SKOJ in mladine v razvoju NOV in POJ (131—186 str.) zopet najprej prikaže številčno stanje in rast SKOJ in mladine v partizanskih enotah od leta 1941 do 1944, kar posebej ilustrira s tabelami. Posebno mesto so imele vojaške enote, ki so jih sestavljali mladinci in mladinke in so se na pobudo Vrhovnega štaba in CK KPS ustanovljali v Črni gori, Bosni in Hercegovini, Hrvaški, kasneje tudi drugod. Zaradi razumljivih razlogov, ker ni arhivskega gradiva za leto 1941, 1942 je težišče prikaza socialne strukture od začetka 1943 dalje, predvsem na podlagi poročil brigadnih komitejev SKOJ, ki so jih pošiljali CK SKOJ oziroma pokrajinskim komitejem SKOJ. Avtor ugotavlja, da je bila socialna struktura SKOJ v začetku NOB pretežno delavsko-študentskega značaja, ob koncu NOB pretežno kmečkega, kar se je v glavnem pokrivalo s strukturo prebivalcev v Jugoslaviji.

Dokaj obsežno je tretje poglavje Organizacijska struktura in idejno politična izgradnja SKOJ v vojski (189—308 str.), katerega je avtor razdelil v dva obdobja, in sicer prvo obdobje od vstaje do konca 1942 in drugo od konca 1942 do zmage NOB. Tu so prikazane razvojne faze od četnih aktivov SKOJ prek bataljonskih in brigadnih komitejev do sistema vodenja SKOJ v diviziji. Pomembne smernice za razvoj in delo SKOJ v vojski so bile dane na posvetovanju v Bihaču konec decembra 1942. Poleg organizacijske strukture je avtor orisal obliko in vsebino dela SKOJ na vseh ravneh. Zadnje poglavje posveča avtor problematiki aktivnosti SKOJ v vojski in politični, kulturno-prosvetni, teoretski in vojaški izgradnji mladih borcev (311 — 409 str.). Pri tem prikaže metodo dela na vseh področjih in ravneh organizacije SKOJ in USAOJ v vojski in na terenu.

Bralca motijo nekatere drobne napake (verjetno tiskarske) tako pri imenih oseb kot krajev in partizanskih enot. Naj navedemo nekaj primerov: Na strani 36, 57 ne Sodražnica temveč Sodražica; na strani 57 ne Šeleška dolina temveč Selška dolina; na strani 35 je imenovan član pokrajinskega komiteja SKOJ za Slovenijo Mirko Boger,

prav Bagar; na strani 226 je imenovan Jeseničko — Boginjski odred, prav Jeseničko — Bohinjski, na strani 225 Korski odred, verjetno je to Kokrški odred, itd. To seveda ne zmanjšuje vrednosti in pomena razprave, saj je avtor zelo dobro prikazal dejavnost in temeljil delež SKOJ in mladine v NOV in POJ.

Anka Vidovič-Miklavčič

Jože Krall, Partizanske tiskarne na Slovenskem, III. Gorenjske in štajerske tiskarne. Ljubljana, Partizanska knjiga 1976, 335 str. (Knjižnica NOV in POS 40/III).

Jože Krall je s to knjigo zaključil obsežni pregled zgodovine narodnoosvobodilnega tiska na slovenskih tleh: v I. knjigi je obdelal osrednje tiskarne v Ljubljani in na Dolenjskem, v II. knjigi primorske in v tej gorenjske ter štajerske tiskarne. Tako smo Slovenci dobili detajlni pregled razvoja in delovanja vseh partizanskih tiskarn, kar pomeni lep dosežek ne le v jugoslovanskem merilu, ampak tudi v okviru zgodovine evropskega odporiškega gibanja! (N.pr. Hrvatje imajo le eno samo memoarsko delo o njihovem narodnoosvobodilnem tisku pisano na feljtonistični način: Mahmud Konjhodžić, Riječi istine, Zagreb, Stvarnost 1975, 205 str.)

Ker je avtor zelo podrobno opisal ta tisk, so njegove tri knjige hkrati tudi svojevrstna bibliografija narodnoosvobodilnega tiska na Slovenskem: s potrebnim uvodom o predvojnem času (1940—1941) je bilo zajeto obdobje od septembra 1941 pa vse do osvoboditve 9. maja 1945.

Pisanje tudi te knjige je zahtevalo veliko predpriprav, zbiranja gradiva in minucioznega preverjanja, kar morda pri prvem branju ni takoj opazno: pozornejši pristop pa nam pokaže, kako veliko delo je bilo opravljeno! Knjiga je pisana dokaj pregledno in ima enako zasnovu kot prejšnji dve. Včasih bi morda kazalo izpustiti kakšen detajlnejši opis, da bi bilo delo mestoma napisano bolj sintetično.

Vsebinska je razdeljena v dva dela: 1. Partizanske tiskarne na kamniškem področju ter na Štajerskem in 2. Gorenjske partizanske tiskarne na desnem bregu Save. Posamezna poglavja spremljajo orisi lokalnega političnega in vojaškega razvoja NOB tako, da ima bralec dobro predstavo o pogojih v katerih se razvija tisk v letih 1943—1945. Kratki pregledi razvoja ciklostilnih tehnik v tem delu Slovenije (str. 121—130 in 199—210) so podani le za tisti čas, ko še niso delovale partizanske tiskarne. Težišče dela je seveda na opisu delovanja tiskarn na kamniškem področju (7A, 4M, Grafika 30A), Štajerskem (Pohorska tiskarna, Pravica) in na Gorenjskem (Julija, TRILOF, DONAS). Iz vsebine knjige naj povzamem, da so bili pogoji na kamniškem področju povsem drugačni od onih na Gorenjskem: tu je bila dobra materialna osnova, vendar pa lahko prehodno ozemlje, ki ga je okupator kontroliral, zato je prišlo do večkratnih zastojev in selitev tiskarn. Na desnem bregu Save ni bilo večjih legalnih tiskarn, ki bi služile za oskrbo, teren pa je bil geografsko ugodnejši. Edo Bregar — Don je kar sam skonstruiral dva večja tiskarska stroja (za tiskarni TRILOF in DONAS), ki sta bila potem ilegalno izdelana v Medvodah, Kropi in Kamni gorici, kar je brez dvoma poseben podvig!

Vsak del knjige ima svoj povzetek (str. 172—176 in 299—302) in opombe (str. 177—189 ter 303—317). Seznam uporabljene literature šteje 118 naslovov (str. 318—323). Kot je Krall napisal že v uvodu in kar je lepo razvidno iz številnih opomb je črpal podatke o razvoju in delu posameznih tiskarn iz arhivskega fonda partizanskih tehnik in tiskarn, ki ga hrani arhiv IZDG v Ljubljani. Žal so bili arhivski viri glede kamniških in